

UPPSALA
UNIVERSITET

FoSam Rapport 2018:02

I gränslandet mellan forskning och utveckling

En studie av FoSam:s
forskningscirkelledarpraktik

Katina Thelin

Forum för samverkan, 2018-03-13

Innehållsförteckning

I gränslandet mellan forskning och utveckling	3
Inledning	3
Bakgrund	3
Forskningscirkelledarens roll i en forskningscirkel	4
Studiens syfte	6
Teoretiska utgångspunkter	6
Forskningsfrågor	7
Metod och genomförande	7
Urval	9
Bearbetning och analys	9
Trovärdighet	10
Resultat	10
Forskningscirkelledarens förberedelsepraktik	11
Forskningscirkelledarens genomförandepraktik	11
Ett pedagogiskt och ett vetenskapligt projekt	12
Praktikens arrangemang	14
Kulturellt-diskursiva arrangemang	14
Ekonomiskt-materiella arrangemang	15
Social-politiska arrangemang	15
Slutsatser och diskussion	16
Forskningscirkeln som utvecklingsprojekt	18
Individuella eller gemensamma processer	18
Forskningscirkelledarens roller	19
Beskrivningarnas relevans och giltighet	19
Praktikarkitekturteorin som en resurs i arbetet med att utveckla praktiken	20
Fortsatt lärande och kunskapsbildning	21
Referenser	23

I gränslandet mellan forskning och utveckling

– en studie av FoSam:s forskningscirkelledarpraktik

Med syfte att ta till vara de erfarenheter och kunskaper som utvecklas genom arbetet i olika forskningscirkel och samtidigt bidra till ökad kunskap om forskningscirkelledarens arbete med och roll i en forskningscirkel, genomfördes under våren 2016 en studie baserad på intervjuer med aktiva och blivande forskningscirkelledare. I studien, som genomfördes på uppdrag och med stöd av Forum för samverkan vid Uppsala universitet, riktas uppmärksamheten mot forskningscirkelledarens praktik och de villkor som håller den på plats. Resultatet visar att forskningscirkelledarpraktiken kan delas upp och beskrivas i två delpraktiker; en förberedelse- och en genomförandepraktik. Den senare av dessa båda låter sig i tur beskrivas med utgångspunkt i det pedagogiska och det vetenskapliga projekt som håller ihop praktiken. Beroende på hur forskningscirkelledaren hanterar dessa projekt konstitueras olika forskningscirkelledarroller.

Inledning

Vid fakulteten för utbildningsvetenskaper vid Uppsala universitet verkar Forum för Samverkan, FoSam, för att skapa arenor där yrkesverksamma i skolan och förskolan och forskare verksamma inom det utbildningsvetenskapliga fältet kan mötas för att gemensamt utveckla den kunskap praktiken behöver för att utvecklas. Formen för denna kunskapsbildning varierar i de projekt som FoSam samordnar och administrerar. I den här rapporten riktas uppmärksamheten mot en specifik samverkansform, *forskningscirkeln*.

Med avsikten att utveckla en gemensam kunskapsbas för arbetet togs under våren 2016 initiativ till ett samarbete mellan de lektorer och adjunkter som på olika sätt är involverade i arbetet med forskningscirkel. Som ett första led i denna strävan anordnade FoSam i samarbete med Mälardalens Högskola en kurs motsvarande 7,5 hp för verksamma och blivande forskningscirkelledare. Av de fjorton deltagare från fem olika lärosäten som deltog i kursen var fem anställda vid fakulteten för utbildningsvetenskaper vid Uppsala universitet. Kursen som leddes av Pirjo Lahdenperä, professor i pedagogik vid Mälardalens högskola, pågick under perioden mars-juni 2016 och omfattade 20 timmar fördelade på fyra träffar, varav hälften genomfördes vid Uppsala universitet och hälften vid Mälardalens högskola i Eskilstuna.

Sedan kursen avslutades har forskare och adjunkter som via FoSam har forskningscirkeluppdrag träffats ett par gånger per termin. Tanken med dessa träffar har varit att bygga upp ett nätverk i vilket de som leder forskningscirkel kan mötas för att lära om och utifrån, forskningscirkelpraktiken som grund för utveckling av densamma. Med den studie vars resultat presenteras i den här texten har jag, som en av deltagarna i nätverket, velat bidra med underlag för detta lärande.

Bakgrund

Forskningscirkeln är en samarbetsform där universitetets forskning möter praktikens (t.ex. förskolans eller skolans) beprövade erfarenhet. En forskningscirkel består av ett antal deltagare som är yrkesverksamma inom ett visst fält, exempelvis skolan, som samarbetar med en eller flera forskare (Persson, 2009).

Forskningscirkeln verkar i en tradition av praktiktäna deltagarbaserad och kollaborativ forskning och har utvecklats i syfte att främja praktik- och verksamhetsutvecklande kunskapsbildning. Med hjälp av den kunskap som utvecklas i en forskningscirkel är tanken att deltagarna ska ges bättre förutsättningar att hantera den egna yrkespraktiken och de utmaningar som uppstår i den. Den kunskap som eftersträvas är med andra ord handlingsinriktad och tillämpningsbar i den praktik som studeras. Vissa forskningscirkel har även som mål att under den tid cirkeln pågår lösa en konkret uppgift. (Lindholm, 2008).

I sin beskrivning av forskningscirkeln som metod för att utveckla kunskap om och utifrån den praktik som studeras, uppger Lahdenperä (2014) att det handlar om långvariga, kollektiva processer, vilka resulterar i kvalitativa förändringar i deltagarnas förståelse och färdigheter. Det handlar alltså om förändringar i sättet att se på och agera inom ramen för en viss praktik, såväl som i sättet att förhålla sig till och hantera de problem som uppstår i den. Den nära relationen mellan aktion och förståelse – mellan handling och reflektion – framhålls i beskrivningen av forskningscirkeln som ”en cyklisk process, där nya frågor framträder som i sin tur pekar på behovet av nya aktioner” (Ibid s. 18). Liknande beskrivningar återfinns hos Persson (2009) som beskriver forskningscirkeln som en arena för reflektion över handling.

Historiskt har forskningscirkeln sina rötter i den svenska arbetar- och fackföreningsrörelsens bildningstradition och de studiecirkel som i början på 1900-talet växte fram inom denna tradition (Persson, 2009. Se även Lahdenperä, 2014 och Rönnerman, Olin, Moksnes Furu & Wennergren, 2016). Det som skiljer forskningscirkeln från studiecirkeln är framförallt dess krav på kunskapsproduktion liksom på spridning av kunskap till andra än de som är direkt involverade i arbetet. (Persson, 2009) Arbetet i en forskningscirkel utmärker sig också genom tillämpningen av vetenskaplig praxis, d v s förhållningsätt och metoder som forskare använder sig av, och till skillnad från studiecirkeln leds eller *faciliteras* (Se t ex Ohlin, Karlberg-Granlund & Moksnes Furu, 2016) arbetet i en forskningscirkel som regel av en forskare.

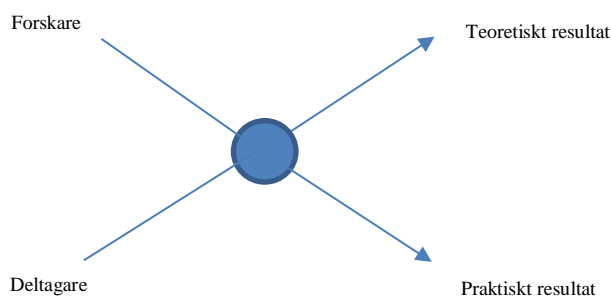
De möjligheter och svårigheter som är förenade med den slags praktik- och verksamhetsutvecklande kunskapsbildningsprocesser som tar form i en forskningscirkel har återkommande diskuterats av den praktiktäna deltagarbaserade och kollaborativa forskningens företrädare såväl som dess kritiker (Andersson & Herr, 1999; Eklund, 2011; Fals-Borda, 1991; Greenwood, 2002; Nielsen & Svensson, 2006; Svensson, 2002 m fl.). Till de frågor som ofta uppmärksammas hör den om forskarens roll i, och ansvar för de processer som eftersträvas. (Se exempelvis Holmström & Härnsten, 2003; Huberman, 1996; Johannisson, Gunnarsson & Stjernberg, 2008; Ziechner & Noffke, 2001 bland andra).

Forskningscirkelledarens roll i en forskningscirkel

I forskningscirkelledarens uppdrag ingår att organisera och leda, och därigenom facilitera, deltagarnas och det gemensamma lärandet om och utifrån deltagarnas praktik samt att sörja för kvaliteten i kunskapsbildningen. I dessa processer har forskningscirkelledaren ett särskilt ansvar för att deltagarnas olika intressen, erfarenheter och perspektiv tas tillvara. Hur långt forskarens ansvar sträcker sig när det gäller att också få till stånd de förändringar i den studerade praktiken, som ofta utgör en del av syftet med arbetet i en forskningscirkel, är något som kan och har diskuterats inom ramen för den tradition av interaktiv forskning i vilken forskningscirkeln har sin hemvist.

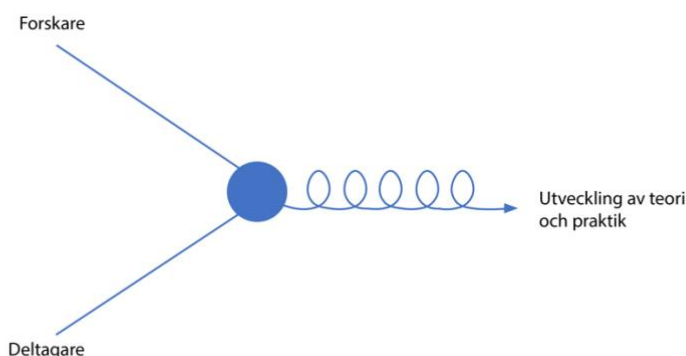
Med interaktiv forskning avses forskning vilken bedrivs i ett nära samarbete mellan forskare och praktiker. Samtidigt har begreppet interaktiv forskning i den svenska kontexten kommit att användas som benämning på en specifik forskningstradition, vilken utvecklats ur men samtidigt skiljer sig från den traditionella aktionsforskningen. Som forskningsdisciplin avgränsar den interaktiva forskningen såsom den beskrivs av Lennart Svensson och hans kollegor mot den traditionella aktionsforskningen genom sitt sätt att se bland

annat på förhållandet mellan forskare och praktiker. I en jämförelse mellan traditionell aktionsforskning och interaktiv forskning har företrädare för den senare t ex pekat på betydelsefulla skillnader i sättet att se på forskarens ansvar för praktikens utveckling. Om den traditionella aktionsforskningen tillskriver forskare och praktiker ett delat ansvar för forskningen och förändringsarbetet, så vill företrädare för den interaktiva forskningen istället fördela detta ansvar. (Svensson, Ellström & Brulin, 2007. Se även Johannisson et al., 2008). Vidare ska den interaktiva forskningen vara teorigenererande och bidra till utveckling av generellt tillämpbara kunskaper, till skillnad mot aktionsforskningens större fokus på den lokala praktiken och dess specifika möjligheter till utveckling (Holmer & Starrin, 1993). Sett utifrån ett forskningscirkelledarperspektiv erbjuder dessa beskrivningar av samarbetet olika möjligheter att relatera till den praktik som står i fokus för forskningscirkelns intresse, och i förlängningen också till cirkelns deltagare. I den interaktiva forskningen förblir forskaren forskare och praktiker praktiker (Figur 1).

Figur 1. Relationen mellan forskare och deltagare i en interaktiv forskningsprocess. Fritt efter Svensson et al, 2007.

I den traditionella aktionsforskningen möts forskare och praktiker i en gemensam med- och meningsskapande process som på en och samma gång är kunskaps- och verksamhetsutvecklande. (Figur 2).

Figur 2. Relationen mellan forskare och deltagare i en gemensam med- och meningsskapande aktionsforskningsprocess.

Oavsett hur processen och samspelet utformas ingår det i rollen som forskningscirkelledare att överbrygga glappet mellan teori och praktik, att förena akademiska och professionella traditioner (Ohlin et al., 2016; Person, 2009) samt att verka för jämlika möten mellan forskare och praktiker; allt i enlighet med de demokratiska värden som till stora delar kommit att ses som ett eftersträvansvärt

---

ideal och en förutsättning för hållbar skolutveckling i den nordiska kontexten. Att förverkliga idén om jämlika möten har emellertid visat sig vara svårt eftersom akademiska aktionsforskare tenderar att agera både lärar- och forskaraktigt ("teacher-ly" and "researcher-ly") vilket i praktiken innebär att professionsrelaterade statuskillnader och asymmetriska maktförhållanden upprätthålls snarare än överbryggas (Kemmis, 2014, s. 212. Se även Ohlin et al. 2016).

Studiens syfte

Precis som forskningscirkelarna syftar till ökad kunskap om och i förlängningen utveckling av den praktik som står i fokus för deltagarnas intresse, gör samarbetet mellan de som ingår i FoSam:s nätverk för forskningscirkelledare det. Skillnaden är att det när forskningscirkelledarna träffar varandra, är forskningscirkelns praktik(er) som står i fokus för det gemensamma lärandet och kunskapsbildningen. Som en av deltagarna i nätverket, har jag velat bidra med underlag för detta lärande.

Syftet med den studie vars resultat presenteras nedan är att bidra till ökad kunskap om och i förlängningen utveckling av forskningscirkelns och forskningscirkelledarens praktiker. Studien bygger på intervjuer med vid fakulteten anställda forskare/lärare som under våren 2016 hade startat eller stod inför att starta en forskningscirkel.

Teoretiska utgångspunkter

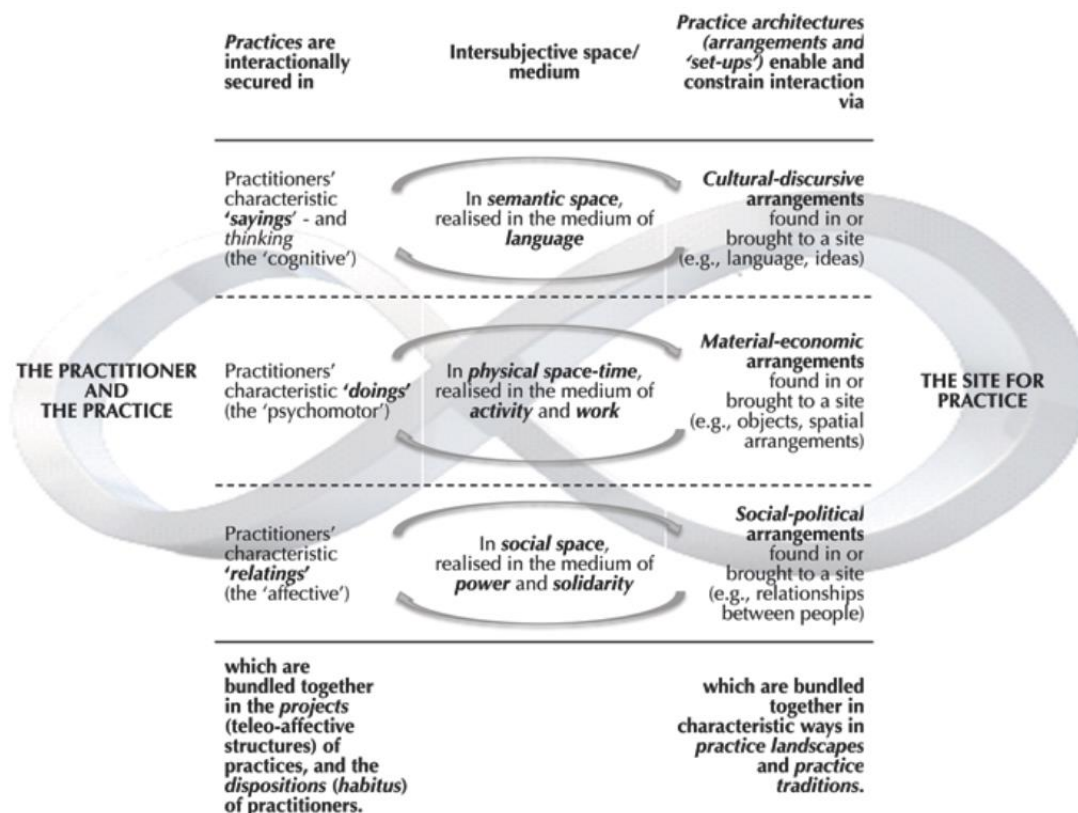
Det som sker inom ramen för en forskningscirkel kan förstås och teoretiskt beskrivas i termer av en praktik.

Utgångspunkten för arbetet med den här studien tas i praktikarkitekturteorins sätt att definiera en praktik som en socialt etablerad kooperativ aktivitet vilken inbegriper specifika sätt att säga, göra och relatera (Kemmis, Wilkinson, Edwards-Groves, Hardy, Grootenboer & Bristol, 2014). I den engelskspråkiga forskningen uttrycks dessa tre aspekter av praktiken med hjälp av begreppen *sayings*, *doings* och *relatings*. Dessa "hänger samman" och bildar det, eller de, projekt som håller ihop praktiken (Rönnerman & Kemmis, 2016). Med projekt avses i detta sammanhang den mellanmänskliga interaktion som sammanlänkar praktikens *sayings*, *doings* och *relatings* samt de intentioner som motiverar och de resultat som eftersträvas genom dessa (ibid). Vad som blir möjligt i en praktik är bland annat beroende av de arrangemang (*arrangement* på engelska)¹ som omger den.

Inom praktikarkitekturteorin skiljer man mellan tre olika typer av arrangemang: de kulturellt-diskursiva, de materiellt-ekonomiska och de socialt-politiska (Kemmis, Wilkinson, Edwards-Groves, Hardy, Grootenboer & Bristol, 2014). Med *kulturellt-diskursiva arrangemang* avses de kognitiva strukturer och språkliga konstruktioner som existerar eller tar form i det semantiska rummet. Dessa arrangemang möjliggör och begränsar i första hand det som sägs om och i praktiken (*sayings*). Med *materiellt-ekonomiska arrangemang* avses de villkor och omständigheter som existerar eller tar form i det fysiska tidsrummet (*doings*). Dessa arrangemang möjliggör och begränsar i första hand det som görs inom ramen för praktiken. Med *socialt-politiska arrangemang* avses de relationer som existerar eller tar form i det sociala rummet. Dessa arrangemang möjliggör och begränsar i första hand det sätt på vilket deltagarna i en praktik förhåller sig till varandra, till andra och till den verklighet som praktiken utgör en del av (*relatings*). Sammantaget bildar dessa en slags arkitektur med vars hjälp det är möjligt att analysera och förstå praktikens möjligheter och begränsningar (Figur 3).

---

¹ Inom praktikarkitekturteorin används inte begreppet kontext. Istället beskrivs de faktorer som påverkar praktiken i termer av arrangemang. Detta motiveras med hänvisning till kontextbegreppets vaghet. En av de som skrivit om detta är Nicolini (2012, s. 234) som menar att begreppet kontext ofta används utan närmare definition och/eller precisering. Arrangemangen är ett försök till närmare bestämning.

Figur 3. Kemmis et al. (2014), s. 38.

Forskningsfrågor

Som tidigare nämnts är resultatet av den studie som presenteras nedan tänkt att bilda underlag för forskningscirkelledares lärande om den praktik som arbetet i en forskningscirkel utgör och deras roll i den. Mer specifikt syftar studien till att beskriva och diskutera den forskningscirkelledarpraktik som håller på att växa fram vid fakulteten för utbildningsvetenskaper vid Uppsala universitet såsom den kommer till uttryck i intervjuer med personer som via FoSam erhållit forskningscirkelledaruppdrag. För detta ändamål har följande forskningsfrågor formulerats:

- 1) Hur kan den forskningscirkelledarpraktik som håller på att växa fram vid fakulteten beskrivas och förstås?
- 2) Hur ser villkoren för den forskningscirkelpraktik som håller på att växa fram vid fakulteten ut? Vad möjliggör och begränsar denna praktik?

Metod och genomförande

För att upprätta data genomfördes kvalitativa, semistrukturerade intervjuer, vilka dokumenterades med hjälp av en teknik som i Sverige kommit att gå under benämningen "föreställningskarta" (Scherp, u.å.). Miles & Khattri (1995) som på liknande sätt använt sig av tankekartor för att upprätta data inom ramen för en kvalitativ studie menar att den lämpar sig särskilt väl när man vill undersöka människors

föreställningar om, eller förståelse av, komplexa fenomen. Föreställningskartan kan ses som en grafisk framställning av det som sägs i en intervju. I likhet med andra kartor utgör föreställningskartan en symbolisk representation av verkligheten.

Utgångspunkten för intervjuer som dokumenteras på detta sätt tas som regel i en enda öppen fråga, vars svar dokumenteras på ett större papper som placeras på bordet framför intervjuaren och respondenten. Med utgångspunkt i respondentens svar konstrueras kartan medan intervjun pågår. Enligt den praxis som utvecklats i svensk utbildningsvetenskaplig forskning (Se exempelvis Scherp, Scherp & Thelin, 2013) uppmanas respondenten att besvara frågan med hjälp av nyckelord eller fraser som var för sig representerar olika aspekter av, och tillsammans fångar innebörden i, det som efterfrågas. Orden eller fraserna skrivs ner på mindre s.k. post-it-lappar som respondenten placerar ut på det större pappret på ett för denne meningsfullt sätt. Det kan t ex innebära att respondenten med hjälp av lapparnas placering försöker visa vad som hör ihop, vad som är över- respektive underordnat något annat. När detta gjorts inleds ett samtal vars syfte är att klargöra vilka föreställningar de olika lapparna representerar och fördjupa förståelsen av det som står skrivet på dem. Utgångspunkten för detta samtal tas i de ostrukturerade öppna, icke styrande frågor som intervjuaren ställer till respondenten. Text

- Du har skrivit... Vad tänkte du när skrev det?
- Du använder begreppet... Vad menas med det?
- Kan du hjälpa mig att förstå vad det betyder? Vad skulle det kunna vara? Kan du ge ett exempel?
- Kan du berätta lite mer? Skulle du kunna vidareutveckla det?
- Hur kommer det sig? På vilket sätt? I vilka situationer?

Intervjuaren antecknar respondentens svar på det större papperet i direkt anslutning till lappen med det ord eller den fras som frågorna avser. Eventuella relationer mellan de innehållsliga delar som växer fram markeras på kartan med hjälp av streck och pilar eller genom att flera delar ringas in och rubriksätts. Avslutningsvis sammanfattar intervjuaren sin förståelse av det som sagts under intervjun med utgångspunkt i den karta som konstruerats under samtalets gång. Respondenten ges då möjlighet att korrigera missuppfattningar och göra tillägg.

I föreliggande studie togs utgångspunkten i frågan *Vad innebär det att leda arbetet i en forskningscirkel?* Det var alltså denna fråga som respondenterna uppmanades att beskriva med hjälp av post-it-lappar och förståelsefördjupande frågor av det slag som presenterats ovan.

I intervjusituationen föregicks frågan av en kort introduktion där jag beskrev syftet med intervjun och hur den skulle gå till. I samband med detta upprepades den information som funnits med i det brev (Se Bilaga 1) som tidigare mejlats ut till respondenterna och frågan om samtycke ställdes på nytt. Därefter inleddes intervjun med några bakgrundsfrågor som handlade om pågående och tidigare erfarenheter av forskningscirkelarbete, sysselsättning och utbildning med relevans för arbetet samt erfarenheter, texter och personer som på olika sätt haft betydelse för förståelsen av vad det innebär att leda arbetet i en forskningscirkel. Svaret på frågorna antecknades på baksidan av det större papper som sedan användes för att konstruera föreställningskartan. Avslutningsvis ställdes ett mindre antal på förhand formulerade frågor som handlade om möjligheten att agera i enlighet med den egna förståelsen av vad det innebär att leda arbetet i en forskningscirkel: *Vad av det som du just har beskrivit för mig har varit lättare respektive svårare att få till i de cirklar som du har lett? Hur kommer det sig, tror du?* Svaret på dessa frågor antecknas i anslutning till den karta som konstruerats under intervjun med en färg som avvek från den som använts för svaren på de ostrukturerade förståelsefördjupande frågorna. Svaren på de frågor som inledde och avslutade

intervjun har använts för att förstå de arrangemang som på olika sätt möjliggör och begränsar praktiken.

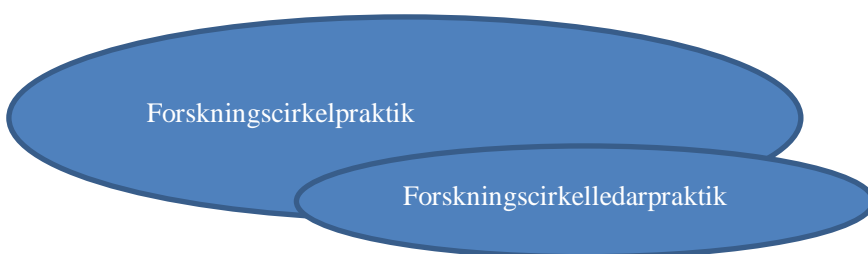
Som komplement till den dokumentation som gjordes under intervjun gjordes inspelningar med hjälp av ljudupptagare. Inspelningarna har använts vid bearbetning och analys för att återkalla samtalet i sin helhet och i några fall för att kontrollera vad som sagts då mina anteckningar ibland varit svåra att läsa.

Urval

Studien omfattar intervjuer med tre av de vid fakulteten verksamma forskare/lärare som genom FoSam har tilldelats forskningscirkelledaruppdrag. Två av dessa forskare/lärare arbetade tillsammans med en cirkel, den tredje hade när intervjun genomfördes ännu inte träffat deltagarna i den cirkel hen fått i uppdrag att leda. Gemensamt för de personer som intervjuats, fortsättningsvis refererade till som respondenterna, är att de genomgått den kurs som FoSam under våren 2016 anordnade i samarbete med Mälardalens Högskola.

Bearbetning och analys

I de samtal som intervjuerna utgör delar respondenterna med sig av sina erfarenheter av att leda forskningscirkel men också av sina reflektioner kring betydelsen av och meningen med det som sker i dessa cirklar, vilket gör det möjligt att i materialet urskilja två olika men samtidigt integrerade och interrelaterade praktiker: forskningscirkelns och forskningscirkelledarens. Förhållandet mellan dessa båda kan illustreras på följande sätt:

Figur 4. Forskningscirkelledarpraktikens relation till forskningscirkelpraktiken.

Som framgår av Figur 4 ovan ingår forskningscirkelledarens praktik som en del i, eller utgör en aspekt av den med deltagarna gemensamma forskningscirkelpraktiken, samtidigt som den går utöver eller sträcker sig utanför densamma. Analytiskt kan förhållandet mellan de båda praktikerna beskrivas som ett figur-bakgrund-förhållande, där forskningscirkelledarpraktiken i den här studien utgör figuren och forskningscirkelpraktiken bildar den bakgrund mot vilken figuren kan och bör förstås.

I arbetet med att analysera materialet riktades intresset framförallt mot utsagor som innehöll information om forskningscirkelledarpraktiken. Det är dessa utsagor som i första hand varit föremål för ovan nämnda kategorisering i *sayings*, *doings* och *relatings*. Utsagor som innehåller information om forskningscirkelpraktiken har fått bilda underlag för beskrivningar av praktikens arrangemang som utgör en del av resultatredovisningen.

Analysen gjordes i flera steg. Först betraktade jag varje föreställningskarta för sig med avsikten att bilda mig en uppfattning om *vad* som görs relevant och *hur* innehållet i det som sägs struktureras. I detta första analyssteg försökte jag identifiera praktikens projekt. Med dessa projekt som utgångspunkt gjordes en första kategorisering av materialet. Därefter inleddes arbetet med att koda och sortera de

utsagor som dokumenterats med hjälp av praktikarkitekturens begrepp. För detta ändamål använde jag mig av följande kategorisystem:

Tabell 1. Kategorisystem

Praktik	Utsagor	Utsagor	Arrangemang
<i>Sayings</i>			<i>Kulturella –diskursiva</i>
<i>Doings</i>			<i>Materiella – ekonomiska</i>
<i>Relatings</i>			<i>Sociala – Politiska</i>

I de fält som ingår i kolumnen till vänster placerade jag utsagor innehållande information om forskningscirkelledarens språkliga kommunikation (*sayings*) och görande (*doings*) samt utsagor innehållande information om forskningscirkelledarens sätt att relatera till andra och till världen (*relatings*). I de fält som ingår i kolumnen till höger placerade jag utsagor innehållande information om de omständigheter, villkor och förutsättningar som på olika sätt möjliggör och begränsar praktiken.

Genom att jämföra intervjupersonernas utsagor med varandra har jag kunnat upptäcka likheter såväl som skillnader i sättet att beskriva praktiken. Detta gäller de *sayings*, *doings* och *relatings* som aktualiseras och görs relevanta i intervjuerna såväl som de arrangemang som uppges vara av betydelse. Av hänsyn till respondenternas integritet har jag emellertid valt att inte inkludera de individuella beskrivningarna eller jämförelsen mellan dem i resultatredovisningen, utan jag har istället försökt att ge en sammanfattande bild av den gemensamma praktiken såsom den framträder i det samlade materialet.

Studien bygger på vad som i metodologiska sammanhang brukar kallas ett andra ordningens perspektiv. Med detta menas att det är människors erfarenheter eller uppfattningar av verkligheten och inte verkligheten som sådan som utgör forskningsobjektet (Marton & Booth, 1997). Valet av perspektiv medför naturligtvis en begränsning när det gäller möjligheten att uttala sig om den praktik som står i fokus för studiens intresse. I den resultatredovisning som följer görs därför inga anspråk på kunskap om praktiken per se utan kunskapsanspråken omfattar endast respondenternas *sätt att se* denna praktik såsom de kommer till uttryck i de samtal som intervjuerna utgör.

Trovärdighet

För att värna respondenternas integritet, och av hänsyn till beroendeförhållanden i den grupp som de ingår i, görs rapporteringen av resultatet på generell nivå. Detta medför vissa begränsningar när det gäller möjligheten att presentera mera nyanserade beskrivningar av praktiken baserade på det som sägs i intervjuerna, men också att styrka de tolkningar som gjorts med hjälp av citat. I ett försök att åtminstone delvis kompensera för denna svaghet lät jag de som deltagit i studien ta del av de beskrivningar som presenteras i resultatet nedan. Då samtliga bekräftade att de känner igen sig i dessa beskrivningar, drar jag slutsatsen att det resultatet som presenteras nedan åtminstone i någon mening kan sägas vara giltigt i den specifika kontext som studeras.

Resultat

I den resultatredovisning som görs nedan har jag valt att dela upp och beskriva forskningscirkelledarpraktiken såsom den kommer till uttryck i dessa intervjuer som bestående av två delpraktiker; en *förberedelsepraktik* och en *genomförandepraktik*. Indelningen bygger på

respondenternas sätt att beskriva vad arbetet som forskningscirkelledare innebär – vad en forskningscirkelledare gör och varför – och har gjorts i syfte att tydliggöra vad som framstår som två i grunden skilda praktiker; var och en med sina projekt, aktörer och arenor. Inom ramen för varje delpraktik har ett eller ett par olika projekt identifierats.

Forskningscirkelledarens förberedelsepraktik

Arbetet med det jag valt att kalla förberedelsepraktik inleds när forskningscirkelledaren tilldelas ett forskningscirkelledaruppdrag och sträcker sig sedan in i och löper parallellt med genomförandepraktiken så länge som forskningscirkeln är aktiv. I arbetet med förberedelsepraktikens *möjliggörande projekt*, som handlar om att organisera och skapa goda förutsättningar för den gemensamma forskningscirkelpraktiken, befinner sig forskningscirkelledaren i huvudsak på universitetet även om besök i den verksamhet som berörs av arbetet kan förekomma. Inom ramen för förberedelsepraktiken kommunicerar forskningscirkelledaren med en rad olika aktörer som direkt eller indirekt berörs av forskningscirkelns arbete. Kommunikationen sker i stor utsträckning via mejl.

I respondenternas beskrivningar av förberedelsepraktiken ligger tyngdpunkten på det praktiska ordnandet inför och mellan forskningscirkelns träffar. Till de enklare men samtidigt tidskrävande uppgifterna hör att boka lokaler, ordna med fika och lunchbiljetter, beställa litteratur, boka föreläsare och via mejl bjuda in till träffar. Det kan också handla om att söka medel för att finansiera dessa. I förberedelsepraktiken ingår också att bidra till deltagarnas förståelse av vad arbetet i en forskningscirkel innebär. Även om cirkelns deltagare via FoSam har blivit informerade om vad arbetet i en forskningscirkel handlar om är detta något som forskningscirkelledarna uppfattar att de initialt behöver ägna ganska mycket tid åt när de träffar deltagarna. Utgångspunkten för den förståelseskäpande kommunikationen med deltagarna tas i litteraturen och de explicita beskrivningar av arbetet i en forskningscirkel som finns där. Deltagarnas aktiva medverkan lyfts fram som betydelsefull tillsammans med krav på kunskapsproduktion. Under första träffen går forskningscirkelledaren igenom vad som står i samverkansavtalen och i dialog med deltagarna görs förtydliganden och preciseringar som tar hänsyn till deltagarnas förutsättningar. Eventuellt upprättas också någon form av deltagarkontrakt där det framgår vad man gemensamt har kommit överens om.

När respondenterna beskriver sin egen funktion i det jag valt att kalla förberedelsepraktiken är samordna ett begrepp som ofta återkommer. Andra begrepp som används är förbereda, och organisera.

Forskningscirkelledarens genomförandepraktik

Arbetet i det jag valt att kalla forskningscirkelledarens genomförandepraktik påbörjas när forskningscirkelledaren träffar forskningscirkelledarnas deltagare för första gången och pågår sedan fram till dess att cirkeln är avslutad och resultatet är rapporterat. Merparten av arbetet äger rum i universitetets lokaler där forskningscirkelledaren på egen hand eller med hjälp av FoSam har bokat rum för forskningscirkelns träffar.

Genomförandepraktiken kan beskrivas med utgångspunkt i två projekt. Det ena handlar om deltagarnas lärande som grund för utveckling av deras professionella praktiker. Det andra om mera generell kunskapsbildning eller kunskapsutveckling med relevans för skolans eller förskolans praktiker. För enkelhetens skull kommer jag fortsättningsvis referera till dessa som *det pedagogiska projektet* och *det vetenskapliga projektet*.

När deltagarna träffas första gången inleds arbetet med att utforska det område eller tema, som bildar utgångspunkten för forskningscirkeln. I vad som skulle kunna beskrivas som en första förståelsefördjupande fas efterfrågar forskningscirkelledaren deltagarnas erfarenheter med relevans för det aktuella området/temat och ber dem formulera frågeställningar med utgångspunkt i den egna

professionella praktikens utvecklings- och kunskapsbehov. Med deltagarnas frågor som utgångspunkt fattas beslut om vilken litteratur som ska läsas.

I mötet med deltagarna är samtalet kring den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse centralt. De samtal som förs under träffarna handlar till en början om deltagarnas erfarenheter och den litteratur som man kommit överens om att läsa. I rollen som samtalsledare ser forskningscirkelledaren till att fördela ordet på ett sådant sätt att alla kommer till tals och får ungefär lika stort samtalsutrymme. Hen ser också till deltagarna håller sig till ämnet. Genom sin medverkan i samtalen försöker forskningscirkelledaren bidra till deltagarnas fördjupade förståelse av den praktik som står i fokus för forskningscirkelns intresse. Att ställa frågor som hjälper deltagarna att reflektera över sina erfarenheter eller att vidareutveckla ett resonemang lyfts fram som väsentligt. I intervjuerna används begrepp som *utmana* och *problematisera* för att beskriva vad forskningscirkelledaren gör när hen under samtalets gång ställer frågor till deltagarna. Samtidigt gäller det att inte gå alltför hårt fram. Av respondenternas svar på frågan om vad det innebär att leda arbete i forskningscirkel framgår att det inte bara handlar om att utmana utan också om att bekräfta deltagarna i det de säger och gör. Det talas om att stärka dem i sin profession men också om att stärka dem som lärande subjekt, så att det vågar låta sig utmanas på ett sätt som möjliggör lärande och utveckling. Till forskningscirkelledarens göranden hör också att sammanfatta det som sagts, och att hjälpa deltagarna att se mönster i den variation av erfarenheter och uppfattningar som uttrycks. När det är möjligt görs kopplingar till de texter man kommit överens om att läsa, men också till andra texter som forskningscirkelledaren uppfattar intressanta att lyfta in. Även input av mera föreläsande karaktär kan förekomma.

I intervjuerna beskrivs några av de utmaningar som är förenade med samtalsledarrollen. Till det som lyfts fram som svårt hör tex att avbryta någon som gärna delar med sig av sina erfarenheter och sitt tänkande på bekostnad av andras möjlighet att göra det. Men också det omvända d v s att få den som hellre lyssnar än pratar att aktivt delta i de samtal som förs.

Så småningom övergår arbetet i en andra, mera empiriskt undersökande fas. I denna fas planeras och genomförs mindre undersökningar i deltagarnas professionella praktiker. När detta sker är att döma av det som sägs i intervjuerna inte givet, utan processen anpassas efter gruppen och deltagarna. Inför arbetet, omformuleras de frågor som deltagarna tagit med sig till forskningscirkelns första träff. Strävan är att begränsa antalet frågor och göra dem ”forskningsbara”.

När jag genomförde intervjuerna med forskningscirkelledarna strax innan sommaruppehållet 2016 hade arbetet med dessa empiriska undersökningar som respondenterna med hänvisning till Lahdenperä refererar till som ”miniforskningsprojekt” eller ”miniprojekt” ännu inte kommit igång, och beskrivningarna av arbetet blir därför ganska generella. Men, det handlar om att hjälpa deltagarna att med hjälp av vetenskapliga metoder samla in eller upprätta data som sedan analyseras och rapporteras i lämpliga forum.

Ett pedagogiskt och ett vetenskapligt projekt

Som tidigare nämnts är det möjligt att urskilja två projekt i det jag valt att kalla forskningscirkelledarens genomförandepraktik. Skillnaden mellan de båda projekten låter sig fångas och beskrivas med hjälp av den distinktion som är möjlig att göra mellan *lärande* som en i första hand kunskapstillägnande process, och *forskning* som en kunskapsbildande eller kunskapsutvecklande process. Nedan görs ett försök att tydliggöra vilka göranden, s.k. *doings*, som utifrån ett forskningscirkelledarperspektiv är förenade med det pedagogiska respektive vetenskapliga projektet (Tabell 2).

Tabell 2. *Det pedagogiska och det vetenskapliga projektet.***Det pedagogiska projektet**

Utifrån ett forskningscirkelledarperspektiv handlar det pedagogiska projektet om...

...att uppmana deltagarna att beskriva den professionella praktikens utvecklingsbehov och att med utgångspunkt i dessa formulera frågor som kan bilda utgångspunkt för en gemensam läroprocess;

...att efterfråga deltagarnas förståelse av orsakerna till de problem eller utmaningar som beskrivs och deras erfarenheter av att hantera dessa;

...att leda samtal, vilka kan ta sin utgångspunkt i deltagarnas erfarenheter med relevans för det aktuella området, temat eller i litteratur som väljs ut i samråd med deltagarna;

...att bidra med egen kunskap och erfarenheter med relevans för den praktik som står i fokus för forskningscirkelns intresse;

...att presentera eller på annat sätt förmedla andras kunskap med relevans för den praktik som står i fokus för forskningscirkelns intresse;

...att hjälpa deltagarna att sortera bland de erfarenheter, uppfattningar och idéer som uttrycks eller på annat sätt synliggörs under träffarna;

...att ställa frågor till deltagarna som stimulerar deras kritiska och självkritiska reflektion;

...att bekräfta och utmana (problematisera) det som sägs under träffarna; samt

...att muntligt och skriftligt sammanfatta det som sägs under träffarna.

Det vetenskapliga projektet

Utifrån ett forskningscirkelledarperspektiv handlar det vetenskapliga projektet om...

...att hjälpa deltagarna att göra sina frågor forskningsbara;

...att bidra med kunskap om och val av metoder, tillvägagångssätt, analys etc.;

...att hjälpa deltagarna att se mönster i de data som upprättas inom ramen för olika miniprojekt;

...att hjälpa deltagarna att dra slutsatser med relevans för de frågor som formulerats; samt

...att hjälpa deltagarna att rapportera och sprida resultatet av de empiriska undersökningar som genomförs inom ramen för forskningscirkeln.

Uppdelningen i och skillnaden mellan de båda projekten kommer till uttryck inte bara i respondenternas beskrivningar av det de gör utan också i beskrivningen av det som inom praktikarkitekturteorin går under benämningen *relatings*. I den första förståelsefördjupande fasen relaterar forskningscirkelledaren till deltagarna ungefär på det sätt ”som en lärare” relaterar till sina

---

studenter, för att uttrycka det med ord hämtade från en av intervjuerna. I forskningscirkelns andra, empiriskt undersökande fas görs motsvarande jämförelse men med fokus på lärarens handledande snarare än undervisande roll. Att leda deltagarnas arbete med sina miniprojekt är ”ungefär som att handleda studenter eller doktorander” i arbetet med en uppsats eller en avhandling. I arbetet med dessa undersökningar agerar deltagarna ”som forskare”.

Genom att också tala om deltagarna som forskare (”nu blir ni forskare”) hjälper forskningscirkelledarna deltagarna att förstå vad som förväntas av dem i de processer som är förknippade med det vetenskapliga projektet. Språkets betydelse när det gäller att förmedla arbetets karaktär blir tydligt i respondenternas beskrivningar av kommunikationen med deltagarna i en forskningscirkel. I de samtal som förs under träffarna uppmanas deltagarna att ”formulera en forskningsbar fråga”, att ”välja lämplig metod” för den ”datainsamling” som ska göras och så småningom sammanfatta vad de kommit fram till i en ”rapport”. *Sayings* som dessa framstår som viktiga när det gäller att markera skillnaden mellan den lärprocess som är förenad med det pedagogiska projektet och den kunskapsbildande eller kunskapsutvecklande process som är förenad med det vetenskapliga projektet.

Under arbetet placeras deltagarna i fokus. Med syftet att arbetet ska kännas angeläget för var och en försöker forskningscirkelledaren att så långt det är möjligt låta deltagarna arbeta med sin egen fråga. Även när det gäller de undersökningar som deltagarna genomför i sina respektive praktiker görs individuella anpassningar med hänsyn till deltagarnas intressen och förutsättningar.

Praktikens arrangemang

I respondenternas svar på de frågor som inleder och avslutar intervjun får jag som intervjuare information inte bara om praktikens element, dess *sayings*, *doings* och *relatings*, utan också om de omständigheter som har betydelse för praktiken och som på olika sätt möjliggör och begränsar den. Som framgått i redogörelsen för studiens teoretiska utgångspunkter kan dessa omständigheter vara av olika slag. I den redovisning som följer gör jag, i enlighet med praktikarkitekturteorins sätt att benämna och kategorisera dessa omständigheter, en åtskillnad mellan de kulturellt-diskursiva, de ekonomiskt-materiella och de social-politiska arrangemang som aktualiseras och görs relevanta i materialet.

Kulturellt-diskursiva arrangemang

Till de kulturellt-diskursiva arrangemang som aktualiseras och görs relevanta i intervjuerna med forskningscirkelledarna hör de överenskommelser som upprättas som en del i förberedelsepraktiken. Dessa har att döma av det som sägs i intervjuerna stor betydelse för vad som låter sig göras inom ramen för en forskningscirkel. Framförallt har de betydelse för forskningscirkelns inriktning och fokus; för valet av frågeställningar, litteratur och föreläsare, men också för samspelet inom gruppen och för processens karaktär. Det blir som en av respondenterna uttrycker det lättare att leda arbetet om det finns ”tydliga riktlinjer” för det gemensamma arbetet. Att upprätta någon form av skriftligt kontrakt där det framgår vad man har kommit överens om är också något som lyfts fram som betydelsefullt. Dokumenten blir något som man gemensamt kan återvända till om det uppstår frågor kring arbetets syfte och utformning eller om samspelet i gruppen utvecklas på ett sätt som försvårar det gemensamma arbetet.

Samtidigt, antyder en av respondenterna att det kanske inte är dokumentet i sig som är allra viktigast utan de samtal som föregår det, vilka mera handlar om deltagarnas (olika) sätt att se forskningscirkeln. Om deltagarna ser forskningscirkeln som en utbildning eller fortbildningsinsats, eller om de uppfattar att det är forskningscirkelledaren som på egen hand ska stå för den kunskapsutvecklande biten blir det svårt för forskningscirkelledaren att involvera deltagarna i kunskapsbildningen på det sätt som de utifrån ett forskningscirkelledarperspektiv förväntas göra. Vad som faktiskt blir möjligt att göra inom

ramen för forskningscirkeln är alltså inte bara en fråga om de överenskommelser som träffas eller vad som står i olika typer av dokument utan det handlar till stora delar om de föreställningar om och förväntningar på forskningscirkeln som deltagarna tar med sig in i arbetet. Deltagarnas sätt att se forskningscirkelpraktiken utgör med andra ord ett viktigt kulturellt-diskursivt arrangemang, vilket kan vara möjliggörande eller begränsande beroende på hur det förhåller sig till forskningscirkelledarens sätt att se samma praktik. Som sådant är det i sin tur beroende av en mängd andra praktiker som indirekt har betydelse för forskningscirkelns och forskningscirkelledarens praktik, även om dessa till stora delar förblir osynliga i den här studien.

När det gäller respondenternas egna sätt att se forskningscirkeln och forskningscirkelledarens roll i den är det en praktik som framhålls mer än andra och det är den lärandepraktik de under våren 2016 var en del av igenom sitt deltagande i kursen ”Att leda forskningscirkel”. I intervjuerna refererar deltagarna upprepade gånger till den litteratur som lästes och de samtal som fördes under kursen. Sättet att beskriva forskningscirkeln som en ”studiecirkel plus forskning” och talet om de ”miniforskningsprojekt” eller ”miniprojekt” som deltagarna förväntas genomföra i den egna yrkespraktiken återkommer upprepade gången i materialet ofta med direkt hänvisning till kursens lärare. Därtill uppges de egna undervisningserfarenheterna och i något fall också erfarenheter av utvecklingsarbete vara av betydelse för det egna synsättet.

Ekonomiskt-materiella arrangemang

Med utgångspunkt i ett resonemang som rör variationen i sättet att se på forskningscirkelns arbete drar en av respondenterna slutsatsen att det kanske vore klokt att ägna mera tid och kraft åt det jag har valt att kalla forskningscirkelledarens förberedelsepraktik. Att möta inte bara de som ska delta i forskningscirkeln utan kanske också deras kollegor och chefer eller huvudmän innan det görs några överenskommelser, lyfts fram som viktigt. Men också att inom ramen för cirkelns arbete ägna sig mera åt att göra överenskommelser som bygger på en gemensam fördjupad förståelse av forskningscirkeln som metod. Samtidigt sätter tiden gränser för vad som låter sig göras, vilket aktualiserar tid som ett väsentligt ekonomiskt-materiellt arrangemang. Det handlar om den egna tiden men också om deltagarnas tid. Inte minst deltagarnas tid uppfattas som ett begränsande arrangemang, och då handlar det inte i första hand om den tid som man gemensamt förfogar över under forskningscirkelns träffar utan snarare om den tid som deltagarna har att disponera för aktiviteter mellan dessa träffar. Om det ska bli möjligt att involvera deltagarna i en forskningsprocess krävs att de har ordentligt med tid avsatt för arbetet även mellan forskningscirkelns träffar. Detta är ett arrangemang som forskningscirkelledarna uppfattar att de har begränsade möjligheter att påverka.

De ekonomiskt-materiella arrangemangens betydelse aktualiseras även i respondenternas resonemang kring forskningscirkelns lokalisering. Att träffarna kan hållas på universitetet lyfts fram som ett för framväxten av den eftersträlvade praktiken viktigt stödande arrangemang. Det hjälper deltagarna med den för arbetet i forskningscirkeln så viktiga distansen till den praktik som studeras och det ger arbetet en inramning som underlättar forskningscirkelledarens möjligheter att förverkliga de intentioner som är förknippade med det vetenskapliga projektet.

Den struktur och det stöd som FoSam erbjuder utgör ett annat möjliggörande och stödande arrangemang. Organisationen och den administrativa praxis kopplad till forskningscirkelns arbete som har utvecklats vid fakulteten har enligt respondenterna stor betydelse för vad som blir möjligt att göra.

Social-politiska arrangemang

När det gäller de arrangemang som inom praktikarkitekturteorin går under benämningen social-politiska, är det framförallt två som lyfts fram som viktiga. Det handlar om gruppens sammansättning och det handlar om deltagarnas legitimitet i sina respektive verksamheter.

Att gruppens sammansättning har betydelse för vad som blir möjligt att göra inom ramen för en forskningscirkel framhålls särskilt i en av intervjuerna. I ett resonemang som handlar om forskningscirkelledarens förberedelsepraktik och möjligheten att som forskningscirkelledare påverka vilka som deltar i forskningscirkeln, konstaterar en av respondenterna att det ”är lättare att få till en förändring” om deltagarna kommer från samma verksamhet, än om deltagarna kommer från olika verksamheter. Om arbetet i forskningscirkeln ska få betydelse för hela eller större delen av en verksamhet måste alla som berörs av det involveras på något sätt. I de fall forskningscirkeln består av deltagare från olika verksamheter krävs en organisation som gör det möjligt för deltagaren att engagera och involvera sina kollegor eller medarbetare på hemmaplan, men också att den som deltar i cirkeln har sina kollegors eller medarbeters förtroende att leda det interna utvecklingsarbetet, vilket aktualiserar frågan om legitimitet. Intresset för de frågor som står i fokus för forskningscirkelns arbete lyfts fram som viktigt, men minst lika viktigt är att deltagaren har den legitimitet som krävs för att göra arbetet relevant på den egna skolan eller förskolan. Allt detta, konstaterar respondenten, är sådant som man som forskningscirkelledare har begränsat inflytande över. Vad man kan göra är att föra en dialog med de som berörs av arbetet innan det påbörjas, att dela med sig av de erfarenheter och den kunskap man har och att med utgångspunkt i den kunskapen påtala betydelsen av dessa och andra arrangemang.

Slutsatser och diskussion

I den här studien har jag beskrivit den forskningscirkelledarpraktik som håller på att växa fram vid fakulteten för utbildningsvetenskap vid Uppsala universitet med utgångspunkt i det som verksamma forskningscirkelledare säger och gör inom ramen för sitt uppdrag som forskningscirkelledare.

Studien visar att forskningscirkelledarpraktiken kan beskrivas och förstås i termer av en förberedelse- och en genomförandepraktik. Inom ramen för dessa båda delpraktiker är det möjligt att urskilja olika projekt. Utöver det möjliggörande projekt som motiverar och håller samman förberedelsepraktiken och som sedan löper parallellt med och griper in i genomförandepraktiken är det möjligt att tala om ett pedagogiskt och ett vetenskapligt projekt. I arbetet med dessa projekt intar och växlar forskningscirkelledaren mellan olika roller.

Nedan görs ett försök till översiktlig, schematisk sammanfattning av studiens resultat med avseende på den studerade praktiken (Tabell 3).

Tabell 3. Forskningscirkelledarpraktiken

	Förberedelsepraktik →		
	Genomförandepraktik →		
<i>Projekt</i>	Möjliggörande projekt	Pedagogiskt projekt	Vetenskapligt projekt
	Skapa goda förutsättningar för forskningscirkelarbetet i det pedagogiska såväl som det vetenskapliga projektet	Lära om den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse	Utveckla kunskap som har relevans för den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse
<i>Roll</i>	Samordnare	Lärare	Handledare
	Organisera den gemensamma forskningscirkelpraktiken	Leda deltagarnas lärande om den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse	Leder deltagarnas arbete med att utveckla kunskap som har relevans för den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse

Utöver denna beskrivning av praktiken har studien bidragit med kunskap om de arrangemang som omger och på olika sätt villkorar praktiken. Dessa sammanfattas i tabellen nedan (Tabell 4).

Tabell 4. Arrangemang med betydelse för forskningscirkelledarpraktiken

<i>Kulturellt-diskursiva arrangemang</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Överenskommelser • Deltagarnas (för)förståelse • Forskningscirkelledarens (för)förståelse 	<ul style="list-style-type: none"> -tidigare erfarenheter -utbildning -litteratur
<i>Ekonomiskt-materiella arrangemang</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Forskningscirkelledarens tid (utöver som avsatts för forskningscirkelns träffar) • Deltagarnas tid (utöver den som avsatts för forskningscirkelns träffar) • Lokaler • Administrativt stöd från FoSam 	
<i>Social-politiska arrangemang</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Gruppens sammansättning • Deltagarnas legitimitet i den egna verksamheten 	

Forskningscirkeln som utvecklingsprojekt

Som framgått ovan är genomförandepraktiken såsom den beskrivs av de intervjuade forskningscirkelledarna uppbyggd kring två olika projekt, vilka jag i min redovisning har valt att kalla det pedagogiska respektive vetenskapliga projektet. I arbetet med att analysera de data som upprättats i studien har jag även kunnat urskilja ett tredje, utvecklingsinriktat projekt. Eftersom jag uppfattar detta *utvecklingsprojekt* som ett deltagarprojekt snarare än ett forskningscirkelledarprojekt har jag valt att inte inkludera det i min beskrivning av forskningscirkelledarpraktiken. Samtidigt blir det tydligt att forskningscirkelledarna hela tiden förhåller sig till detta projekt. Särskilt tydligt blir det i talet om förutsättningarna för arbetet, där gruppens sammansättning och deltagarnas legitimitet lyfts fram som betydelsefulla om arbetet ska få betydelse för praktiken.

Frågan om utveckling är principiellt intressant när man försöker förstå vad forskningscirkeln är för en slags praktik. Som framgått i inledningen har forskare med intresse för den slags processer som det handlar om här hanterat forskarens relation till praktiken och dess utvecklingsbehov på olika sätt. Såsom den interaktiva forskningen beskrivits av Svensson et al. (2007), Johannisson et al. (2008) fördelas ansvaret för kunskapsproduktionen och praktikens utveckling mellan forskaren, eller forskningscirkelledaren som det är fråga om här, och övriga deltagare enligt principen om ett uppdelat ansvar (Se Figur 1). Medan det inom (den traditionella) aktionsforskningen är vanligare att forskaren och övriga deltagare har ett delat, i bemärkelsen gemensamt, ansvar för kunskapsproduktionen såväl som de förändringar som bedöms nödvändiga för att praktiken ska utvecklas (Se Figur 2). Att utvecklingsprojektet inte ges en mera framskjuten plats i respondenternas berättelser är möjligen en indikation på att den praktik som bildat utgångspunkt för respondenternas beskrivningar av forskningscirkelledarpraktiken i den här studien har mera gemensamt med den interaktiva forskningen än med den mera interventionsorienterade aktionsforskningen som bygger på att man gemensamt planerar, genomför och utvärderar aktioner, som en del av processen.

Individuella eller gemensamma processer

I respondenternas beskrivningar av arbetet i en forskningscirkel tillskrivs *gruppen* stor betydelse. Detta gäller det pedagogiska såväl som det vetenskapliga projektet. I båda fallen handlar det om processer som är ömsesidiga och i någon mening kollaborativa, för att knyta an till de begrepp som återfinns i litteratur med relevans för arbetet i en forskningscirkel. Men vad betyder det närmare bestämt? Rent principiellt förefaller det möjligt att beskriva forskningscirkeln antingen som ett eller snarare flera *individuella* processer eller som ett för alla deltagare *gemensam* process, beroende på hur forskningscirkelpraktiken utformas. I det resonemang som förs nedan skiljer jag mellan att lära *i* grupp och att lära *som* grupp. I det förra fallet handlar det om individens möjligheter att utveckla sin förståelse och sitt kunnande med hjälp av det sociala sammanhang som gruppen utgör. Man skulle också kunna uttrycka det så att deltagarna lär *av* varandra. I det senare handlar det om gruppens möjligheter att utveckla gemensam förståelse och kunskap med hjälp av de samlade erfarenheter som finns i en grupp. Eller för att uttrycka det annorlunda; deltagarna lär *tillsammans*.

Det är om man ser till det material som upprättats inom ramen för den här studien oklart hur de processer som respondenterna leder förhåller sig till dessa olika sätt att beskriva gruppens lärande. I respondenternas beskrivningar av de processer som jag i min analys av materialet förknippar med det pedagogiska projektet blir det tydligt att individernas olika erfarenheter och perspektiv ses som en tillgång när det kommer till gruppens lärande. Vad som händer med denna variation under arbetets gång förblir emellertid oklart. Minskar den som en konsekvens av att gruppen drar gemensamma slutsatser inom ramen för den lärprocess som tar form i cirkeln? Eller kan det vara så att den är lika stor, kanske ännu större, när forskningscirkeln avslutar sitt arbete? Att i en kommande studie undersöka vad som händer med variationen i sättet att se på och hantera den praktik som står i fokus

för gruppens intresse skulle möjligen kunna vara ett sätt att öka kunskapen om de processer som beskrivs.

När det gäller de miniforskningsprojekt som deltagarna genomför inom ramen för det jag valt att kalla det vetenskapliga projektet, blir det emellertid tydligt att det handlar om flera individuella snarare än ett gemensamt kunskapsbildande eller kunskapsutvecklande projekt. Intrycket förstärks om man ser till sättet på vilket respondenterna beskriver sin egen roll i dessa processer genom att likna den vid handledarens i förhållande till uppsatsskrivande studenters arbeten.

Forskningscirkelledarens roller

När det gäller de slutsatser som dragits beträffande forskningscirkelledarens roll(er) i en forskningscirkel uppvisar studiens likheter med de som dragits inom ramen för andra studier. I rollen som samordnare arrangerar, organiserar och skapar forskningscirkelledaren förutsättningar för den gemensamma forskningscirkelpraktiken i vad som här har beskrivits i termer av ett möjliggörande projekt. Beskrivningarna ligger väl i linje med de som i andra sammanhang har försökt fånga med hjälp av begreppet facilitator. Studien bekräftar också de slutsatser som Kemmis (2014) har dragit när det gäller forskningscirkelledarens tendens att agera både lärar- och forskaraktigt, samtidigt som den visar hur dessa roller är relaterade till de lär- och kunskapsbildande eller kunskapsutvecklande processer som tar form i genomförandepraktikens pedagogiska och vetenskapliga projekt.

Beskrivningarnas relevans och giltighet

Resonemanget kring de olika projekten och praktikerna ovan aktualiserar inte bara frågor som har att göra med karaktären på den forskningscirkelpraktik som bildar utgångspunkt för respondenternas beskrivningar av forskningscirkelledarpraktiken, utan det väcker också frågor som har att göra med praktikens avgränsning i studien. Var börjar och slutar en praktik och hur är det möjligt att teoretiskt och analytiskt skilja en praktik från en annan? Som framgått tidigare har jag i min studie valt att analytiskt göra en åtskillnad mellan forskningscirkelns och forskningscirkelledarens praktik med motiveringen att jag framförallt har velat bidra med kunskap om forskningscirkelledarens roll i arbetet med en forskningscirkel. Att göra denna uppdelning har emellertid visat sig svårare än jag först hade trott att det skulle vara. Även om det är teoretiskt möjligt att tala om en forskningscirkelledarpraktik som någonting (delvis) annat än den vidare forskningscirkelpraktiken är det empiriskt mycket svårt att skilja det ena från det andra. I resultatredovisning blir valet av fokus en fråga om perspektiv mera än något annat. Det handlar om den position jag intar när jag beskriver praktiken. Hade jag frågat deltagarna om arbetet i en forskningscirkel hade min beskrivning av praktiken sannolikt blivit en annan, men det betyder inte att det är en annan praktik som beskrivs. I ljuset av detta resonemang förfaller det rimligt att också diskutera beskrivningarnas validitet i och utanför det sammanhang som studerats.

Som tidigare framgått lät jag respondenterna ta del av de beskrivningar som presenterats i resultatredovisningen. De bekräftade i sin tur att de kunde känna igen sig i dessa beskrivningar vilket jag uppfattade som en bekräftelse på resultatets giltighet i den kontext som står i fokus här. Samtidigt är det, om man ser till studiens syfte att synliggöra den praktik som håller på att växa fram inom ramen för FoSam:s forskningscirkelverksamhet, viktigt att påpeka det endast är några av forskningsledarna som har medverkat i studien. Av de totalt fyra forskare och adjunkter som, när studien genomfördes, hade erhållit uppdrag som forskningscirkelledare, var det tre som intervjuades. Sedan dess har ytterligare forskningscirkelledare tillkommit. Det är med andra ord möjligt att variationen i sättet att arbeta inom ramen för de cirklar som FoSam varit med och startat är större än vad som framgår av den beskrivning som gjorts ovan. Rapporteringen av de cirklar som inte omfattas av den här studien och de samtal som förts i nätverket under hösten 2017 tyder på det. Det har t ex visat sig att det inte alls är

självklart att deltagarna alltid genomför några individuella miniforskningsprojekt. I rapporteringen av en forskningscirkel som fokuserar rektorers ledarskap (Arnqvist, *kommande*) beskrivs forskningscirkelarbetet som en process bestående av fyra faser. I den första fasen formulerade och fördjupade forskningscirkelledaren och deltagarna förståelsen av en för gruppen gemensam frågeställning. I nästa fas beskrev deltagarna sina respektive verksamheter med hjälp av ett antal frågor som var samma för alla. Materialet sammanställdes och bildade underlag för samtal i vilka deltagarna fick formulera tänkbara orsaker till de problem som identifierats. Efter denna nulägesanalys gick gruppen in i en ny mera utforskande fas. I denna fas dokumenterade och reflekterade deltagarna över det egna ledarskapet med hjälp av ett analysverktyg ("reflektionsprotokoll") som utvecklats vid avdelningen för rektorsutbildning, vid Uppsala universitet (Se Thelin, Hortlund och Wiman, *kommande*). Utgångspunkten för arbetet togs i likhet med den studie vars resultat redovisats ovan i praktikarkitekturteoriens sätt att definiera och beskriva en praktik.

Med hjälp av ett sk reflektionsprotokoll gjordes nära beskrivningar av situationer där ledarskapet praktiserades. Protokollen gav data kring aspekter i ledarpraktiken som handlade om vad som sägs, hur man relaterar och hur man agerar i en specifik situation.

Med utgångspunkt i dessa protokoll och egna erfarenhet analyseras situationerna utifrån faktorer som möjliggör och begränsar ledarskapet vid skolenheten. (Arnqvist, under utgivning)

Materialet sammanställdes sedan i en karta över ledarskapet och de för ledarskapet möjliggörande och begränsande faktorer som gruppen gemensamt identifierat. I den fjärde och avslutande fasen sammanfattade gruppen sina slutsatser och de reflektioner arbetet gett upphov till (Arnqvist, *kommande*). Denna beskrivning av arbetet i en forskningscirkel skiljer sig från den som träder fram i mitt intervjumaterial genom att mera betona gruppens gemensamma lärande och kunskapsbildning. Möjligen blir också forskningscirkelledarens roll(er) av ett annat slag än de som tidigare beskrivits som ett resultat av min studie ovan.

Om man ser till studiens syfte förefaller det rimligt att i första hand diskutera dess kvalitet med utgångspunkt i frågor som rör urvalsgruppen och deras möjlighet till igenkänning. Därmed inte sagt att frågan om resultatets giltighet utanför det sammanhang i vilket studien genomförts är ointressant. Ett sätt att förstå generaliserbarhet i kvalitativ forskning är att det handlar om möjligheten för andra än de som deltagit i studien att känna igen sig eller att på annat sätt relatera till resultaten och att uppfattade det som meningsskapande eller användbart. Uttryck som *generaliserbarhet via kontextlikhet* och *analytisk generaliserbarhet* (Kvale, 1997) har ibland använts för att förklara hur ett resultat som tillkommit i ett sammanhang kan användas i ett annat för att förstå, eller reflektera över, det som sker där. Min förhoppning är att de beskrivningar av praktiken som jag har kunnat bidra med genom den här studien ska kunna användas på det sättet; i första hand av de som är involverade i FoSam:s verksamhet, men också av andra likartade verksamheter. Använt på det sättet får resultatet ett slags praktisk relevans liknande den som eftersträvas i arbetet med en forskningscirkel.

Praktikarkitekturteori som en resurs i arbetet med att utveckla praktiken

[The theory of practice architectures] is a theoretical resource for understanding education and professional practice; an analytical (or methodological) resource for revealing the ways practices are enabled and constrained by the conditions under which they occur [...] and a transformational resource for finding ways to

change education and professional practice, where current practices and conditions are untowed – i.e., they are unreasonable, unproductive or unsustainable, or the cause of suffering or injustice (Mahon, Francisco, Kemmis, 2017, s. 2).

I arbetet med den här studien har jag använt mig av praktikarkitekturteorin som en teoretisk och analytisk resurs. Med utgångspunkt i den begreppsapparat som teorin tillhandahåller har jag uppmärksammat och beskrivit olika aspekter av forskningscirkelledarpraktiken och de omständigheter som omger och på olika sätt villkorar den. Jag ser även att teorin skulle kunna fungera som en plattform för arbetet med att utveckla praktiken i enlighet med tanken om teorin som en *transformativ* resurs. Detsamma gäller arbetet med att utveckla lärares och skolledares yrkespraktiker inom ramen för en forskningscirkel. I ett kommande samverkansprojekt med Håbo kommun prövas en sådan ansats. Enligt projektplanen träffas deltagarna, som alla ingår i Håbo utbildningsförvaltnings ledningsgrupp, fyra gånger per termin under totalt tre terminer för att i forskningscirkelns form utveckla kunskap om pedagogiskt ledarskap. Mellan forskningscirkelns träffar observerar och dokumenterar deltagarna den egna praktiken i situationer där ledarskapet utövas. Detta görs med hjälp av ett reflektionsprotokoll² som medverkande forskare, tillika forskningscirkelledare, tillhandahåller. Såsom reflektionsprotokollet är utformat får deltagarna hjälp att synliggöra aspekter av den egna praktiken. *Vad säger och gör jag som ledare i olika situationer? Hur förhåller jag mig till, och hur interagerar jag med andra?* Även förutsättningarna och villkoren för ledarskapet uppmärksammas med hjälp av reflektionsprotokollet. *Hur kommer det sig att jag säger, gör och relaterar på det sätt jag gör? Vilka faktorer möjliggör och begränsar min praktik?* Dokumentationen tas med till forskningscirkelns träffar där de bildar underlag för gemensam analys och reflektion. (Projektplan Håbo kommun, 2018).

Fortsatt lärande och kunskapsbildning

Som tidigare framhållits är denna studie tänkt att bilda underlag för det gemensamma lärandet om och utifrån den forskningscirkel- och forskningscirkelledarpraktik som håller på att växa fram inom ramen för FoSam:s verksamhet vid Uppsala universitet. En utgångspunkt har varit att vi som på olika sätt är involverade i FoSam:s arbete med forskningscirkelns behöver lära av de erfarenheter som görs. För att det ska vara möjligt behöver vi dokumentera och systematisera erfarenheterna så att vi gemensamt kan reflektera över och dra slutsatser utifrån dessa som grund för utveckling. Samtidigt kan man inte utesluta att den här studiens beskrivningar blir vägledande på ett sätt som försvårar praktikens utveckling. Vad händer t ex om nya och blivande forskningscirkelledare tar del av dessa beskrivningar med avsikt att bättre förstå det sammanhang de blivit en del av genom FoSam:s satsning på forskningscirkelns? Om de uppfattar att det här är vad forskningscirkelnsarbete och forskningscirkelledarskap i FoSam:s regi handlar om; att det inte bara är så här det kan göras, utan att det är så det görs och ska göras. Hur blir det då? Finns det en risk att variationen i sättet att se på och arbeta med forskningscirkelns minskar redan innan vi som finns i verksamheten har utforskat de möjligheter som modellen rymmer och dragit gemensamma slutsatser? För att resultatet av en studie som denna ska bli det underlag för lärande och utveckling som det är tänkt att vara framstår det som väsentligt att även andra sätt att se på och hantera praktiken prövas, och att beskrivningen, eller snarare beskrivningarna, av den utvecklas i takt med att nya erfarenheter och lärdomar görs.

Med avsikt att stimulera till sådana samtal görs ett försök nedan att utvidga den beskrivning av forskningscirkelledarens roller som tidigare presenterats med utgångspunkt i intervjuerna. Den utvidgade beskrivningen har sin grund i den diskussion som förts ovan kring gruppens processer och

² Reflektionsprotokollet som har utvecklats med utgångspunkt i praktikarkitekturteorins² sätt att definiera och hantera en praktik har tidigare använts på liknande sätt inom ramen för rektorsprogrammets Skolledarskapskurs. (Se även Arnqvist, *kommande*; Rönnerman & Olin, 2014).

de roller forskningscirkelledaren intar i relation till dessa och till genomförandepraktikens projekt (Tabell 5).

Tabell 5. Tabellen visar en möjlig variation när det gäller forskningscirkelledarens roll(er) i genomförandepraktikens projekt.

	<i>Det pedagogiska projektet</i>	<i>Det vetenskapliga projektet</i>
<i>Individuella processer</i>	<p>Lärare</p> <p>Leder deltagarnas lärande om den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse</p>	<p>Handledare</p> <p>Leder deltagarnas arbete med att utveckla kunskap som har relevans för den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse</p>
<i>Gemensam process</i>	<p>Lärledare</p> <p>Leder gruppens gemensamma lärande om och utifrån den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse</p>	<p>Vetenskaplig ledare</p> <p>Leder gruppens gemensamma arbete med att utveckla kunskap som har relevans för den eller de praktiker som står i fokus för forskningscirkelns intresse</p>

Som framgår i tabellen har jag till den variation som urskilts inom ramen för studien lagt ytterligare två roller; rollen som lärledare och rollen som vetenskaplig ledare. Dessa båda roller framstår som relevanta i förhållande till processer som är gemensamma d v s i forskningscirkel som bygger på att forskare och deltagarna involveras i en, snarare än flera individuella, lär- och kunskapsbildande eller kunskapsutvecklande process(er).

Referenser

- Andersson, G.L. & Herr, K. (1999). The new paradigm wars: Is there room for rigorous practitioner knowledge in schools and universities? *Educational Researcher*, 28(5), 12-21.
- Arnqvist, A. (*under utgivning*). Forskningscirkel för rektorer.
- Eklund, S. (2011). *Forskning om undervisning och lärande: Om praxisnära forskning*, Forskning om undervisning och lärande, Nr. 5. Stockholm: Stiftelsen SAF i samverkan med Lärarförbundet.
- Fals-Borda, O. & Rahman, M. (1991). *Action and Knowledge. Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research*. New York: The Apex Press.
- Greenwood, D. (2002). Action research. Unfulfilled promises and unmet challenges. *Concepts and Transformation* 7(2): 117-139.
- Johannisson, B., Gunnarsson, E. & Stjernberg, T. (2008). *Gemensamt kunskapande – den interaktiva forskningens praktik*, Acta Wexionensia, Nr 149/2008. Växjö: Växjö.
- Kemmis, S. (2014). Reflections on How the Theory of Practice Architectures is Being Used in the Nordic Context. I K. Rönnerman & P. Salo. (Red.). *Lost in Practice: Transforming Nordic Educational Action Research*, 205–218. Rotterdam: Sense.
- Kemmis, Wilkinson, Edwards-Groves, Hardy, Grootenboer & Bristol, (2014). *Changing practices. Changing Education*. London: Springer.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P. (2014). Forskningscirkel som samproducerande kunskapsprojekt - vetenskaplig kvalitet och stöttestenar. i P. Lahdenperä, & P. Lahdenperä (Red.), *Forskningscirkeln - en mötesplats för samproduktion. Mänskliga rättigheter i offentlig förvaltning*. Eskilstuna: Mälardalen University.
- Lindholm. (2008). *Mötesplats skolutveckling. Om hur samverkan med forskare kan bidra till att utveckla pedagogers kompetens att bedriva utvecklingsarbete*. Doktorsavhandling, serienummer 150. Stockholm: Stockholms universitet.
- Holmer, J. & Starrin, B. (1993). *Deltagarorienterad forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Huberman, M. (1996). *Moving Mainstream: Taking a Closer Look at Teacher Research*. *Language Arts*, 7, s. 124-140.
- Mahon, K., Francisco, S. & Kemmis, S. (2017). *Exploring Education and Professional Practice. Through the Lens of Practice Architectures*. London: Springer.
- Marton, F. & Booth, S. (1997). *Learning and awareness*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Miles, B.M. & Khatri, N. (1995). *Thinking About Restructuring: The Maps in Our Minds*. NCREST. Box 110 Teachers Collage, Columbia University, NY 10027.
- Nicolini, D. (2012). *Practice Theory, Work, & Organization. An introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Nielsen, K. Aagaard & Svensson, L. (2006). *Action and Interactive Research. Beyond practice and theory*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Olin, A., Karlberg-Granlund, G. & Moksnes Furu, E. (2016) Facilitating democratic professional development: exploring the double role of being an academic action researcher, *Educational Action Research*, 24:3, 424-441.

-
- Persson, S. (2009). *Forskningscirklar – En vägledning*. Malmö stad. Hämtad 2018-01-03 från www.malmö.se/download/18.../forskningscirklar_metodbok.pdf.
- Projektplan Håbo kommun (2018). Uppsala: Forum för Samverkan, Uppsala universitet.
- Rönnerman, K. & Kemmis, S. (2016). Stirring doctoral candidates into academic practices : a doctoral course and its practice architectures. *Education Inquiry*, 7(2), 93-114.
- Rönnerman, K. & Olin, A. (2014) Research circles - Constructing a space for elaborating on being a teacher leader in preschools. In K. Rönnerman & P. Salo (Red.). *Lost in Practice: Transforming Nordic Educational Action Research*. Rotterdam: [Sense Publishers](http://www.sensepublishers.com).
- Scherp, G.-B. (u.å.). *Att arbeta med föreställningskartor*. Hämtad 2013-09-16, från <http://www.pbs.kau.se/pdf/Forestillningskartor%202.pdf>.
- Rönnerman, K., Olin, A., Moksnes Furu, E. (2016). *Fångad av praktiken: Skolutveckling genom partnerskap. En rapport från det nordiska nätverket i aktionsforskning*. RIPS: Rapporter från Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, nr 11. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Scherp, H.-Å., Scherp, G.-B. & Thelin, K. (2013). Lärdomar om lärande undervisning och måluppfyllelse: En studie av verksamhetsidéns betydelse för barns och ungdomars lärande och utveckling (Karlstad University studies, nr. 2013:40). Karlstad: Karlstads universitet
- Svensson, L. (2002). *Interaktive forskning – för utveckling av teori och praktik*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Svensson, L., Ellström, P.-E. och Brulin, G. (2007). Introduction – on interactive research. *International Journal of Action Research*, 3(3), 233-249.
- Thelin, K., Hortlund, T., & Wiman, L. (kommande). *Rektorsprogrammets utbildningspraktiker*.
- Zeichner, K. M. & Noffke, S. E. (2001). Practitioner Research. I V. Richardson (Red.). *Handbook of Research on Teaching* (fjärde utgåvan). Washington, DC: AERA.